

TA'LIM PSIXOLOGIYASINI FAN SIFATIDA RIVOJLANISHI**Rejabboyeva Umida Abdulxamidovna**

Namangan shaxar MMTBga

3-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Amaliy fan bir xil atama ostida rivojlanmoqda - "ta'lim psixologiyasi", uning maqsadi psixologiyaning barcha sohalari yutuqlaridan pedagogik amaliyotni takomillashtirishda foydalanishdir.

Chet elda psixologiyaning ushbu amaliy qismi ko'pincha maktab psixologiyasi deb ataladi. "Ta'lim psixologiyasi" atamasini P.F. Kapterev 1874 yilda (Kapterev P.F., 1999; referat). Dastlab, u pedagogika va psixologiya o'rtasidagi chegara pozitsiyasini egallaydigan fanlarni belgilash uchun qabul qilingan boshqa atamalar bilan bir qatorda mavjud edi: "pedologiya" (O. Xrisman, 1892), "eksperimental pedagogika" (E.Meyman, 1907). Eksperimental pedagogika va ta'lim psixologiyasi dastlab bir xil bilim sohasining turli nomlari sifatida talqin qilingan (L.S.Vyotskiy, P.P. Blonskiy) (qarang Media kutubxonasi). XX asrning birinchi uchdan bir qismida. ularning ma'nolari farqlandi. Eksperimental pedagogika eksperimental psixologiya ma'lumotlarini pedagogik haqiqatga tatbiq etishga qaratilgan tadqiqot sohasi sifatida tushunila boshlandi; ta'lim psixologiyasi - nazariy va amaliy pedagogikaning bilim sohasi va psixologik asoslari sifatida. Pedagogik psixologiya ta'lim va tarbiya sharoitida insoniyat rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadigan psixologiyaning bir bo'limi. Bu pedagogika, bolalar va differentsial psixologiya, psixofiziologiya bilan chambarchas bog'liq. Ta'lim psixologiyasini ko'rib chiqishda, boshqa har qanday fan sohasi singari, avvalambor, uning ob'ekti va predmeti tushunchalarini ajratib ko'rsatish kerak. Umumiy ilmiy talqinda fan ob'ekti bu fan

yo'naltirilgan voqelik sohasi sifatida tushuniladi. Ko'pincha o'rganish ob'ekti fan nomiga o'rnatiladi. Ilm-fan predmeti - bu fan predmetining u tomonidan namoyish etiladigan tomoni yoki tomonlari. Agar ob'ekt fandan mustaqil ravishda mavjud bo'lsa, unda ob'ekt u bilan birga shakllanadi va uning kontseptual tizimida o'rnatiladi. Ob'ekt ob'ektning barcha tomonlarini qamrab olmaydi, garchi u ob'ektda yetishmayotgan narsalarni o'z ichiga olishi mumkin. Ma'lum ma'noda fanning rivojlanishi bu uning predmetini rivojlantirishdir. Har bir ob'ektni ko'plab fanlar o'rganishi mumkin. Demak, inson fiziologiya, sotsiologiya, biologiya, antropologiya va boshqalar tomonidan o'rganiladi. Ammo har bir fan o'z mavzusiga asoslangan, ya'ni. u ob'ektda aniq nimani o'rganmoqda. Turli mualliflarning nuqtai nazarlarini tahlil qilishdan ko'rinib turibdiki, ko'plab olimlar ta'lim psixologiyasining maqomini har xil yo'llar bilan belgilaydilar, bu esa ta'lim psixologiyasi mavzusi masalasini hal qilishning noaniqligini ko'rsatishi mumkin. Masalan, V.A. Krutetskiy ta'lim psixologiyasi "bilim, ko'nikma va malakalarni egallash qonuniyatlarini o'rganadi, bu jarayonlardagi individual farqlarni o'rganadi. Maktab o'quvchilarida ijodiy faol fikrlashni shakllantirish qonuniyatlari. psixikadagi o'zgarishlar, ya'ni aqliy neoplazmalar "(Krutetskiy V.A, 1972.S. 7). Butunlay boshqa nuqtai nazar V.V. Davydov. U ta'lim psixologiyasini rivojlanish psixologiyasining bir qismi sifatida ko'rib chiqishni taklif qiladi. Olim buni har bir yoshning o'ziga xosligi talabalar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish qonunlarining namoyon bo'lish xususiyatini belgilashi bilan tasdiqlaydi, shuning uchun u yoki bu fanni o'qitish boshqacha tuzilishi kerak. Bundan tashqari, ma'lum bir yoshdagi ba'zi fanlarga talabalar umuman kirishlari mumkin emas. V.V.ning bu pozitsiyasi Davydov rivojlanishning roli, uning ta'lim jarayoniga ta'sirini ta'kidlaganligi bilan bog'liq. U o'rganishni shakl, rivojlanishni esa unda amalga oshiriladigan tarkib deb biladi. Boshqa bir qator qarashlar mavjud. Kelajakda biz umume'tirof etilgan talqinga rioya qilamiz, unga ko'ra ta'lim psixologiyasining predmeti inson tomonidan ijtimoiy-madaniy tajribani rivojlantirishning faktlari, mexanizmlari va qonuniyatlari, bolaning intellektual va shaxsiy rivojlanish naqshlari hisoblanadi. mavzu sifatida. o'quv faoliyati, o'quv jarayonining turli xil sharoitlarida o'qituvchi tomonidan tashkil etilgan va boshqarilgan.

Ta'lim psixologiyasining tuzilishi uch qismdan iborat.

1. o'rganish psixologiyasi;

2. ta'lim psixologiyasi;

3. o'qituvchi psixologiyasi. 1. Ta'lim psixologiyasining predmeti bu tizimli ta'lim sharoitida kognitiv faoliyatni rivojlantirishdir. Shunday qilib, ta'lim jarayonining psixologik mohiyati ochib beriladi. Ushbu sohadagi tadqiqotlar quyidagilarni aniqlashga qaratilgan: 1. turli didaktik tizimlar sharoitida bilish faoliyatidagi farqlarni belgilaydigan tashqi va ichki omillarning o'zaro bog'liqligi; 2. ta'limning motivatsion va intellectual rejalarining nisbati; 3. bolaning o'qishi va rivojlanishini boshqarish qobiliyati; 4. mashg'ulotlar samaradorligining psixologik-pedagogik mezonlari va boshqalar Psixologiyani o'rganish birinchi navbatda bilimlarni o'zlashtirish jarayoni va ularga mos bo'lgan ko'nikma va malakalarni o'rganadi. Uning vazifasi ushbu jarayonning mohiyatini, uning xususiyatlarini va sifat jihatidan noyob bosqichlarini, muvaffaqiyatli kursning shartlari va mezonlarini aniqlashdan iborat. Ta'lim psixologiyasining alohida vazifasi - bu o'rganish darajasi va sifatini aniqlash usullarini ishlab chiqish. Rus psixologiyasi tamoyillari nuqtai nazaridan olib borilgan o'quv jarayonining o'zini o'rganish assimilyatsiya jarayoni insonning muayyan harakatlar yoki faoliyatni amalga oshirishi ekanligini ko'rsatdi. Bilim har doim ushbu harakatlarning elementlari sifatida o'zlashtiriladi va ko'nikmalar va ko'nikmalar assimilyatsiya qilingan harakatlar ba'zi xususiyatlariga ko'ra ma'lum ko'rsatkichlarga keltirilganda sodir bo'ladi. O'qitish talabalar assimilyatsiya jarayonining asosiy bosqichlaridan o'tishlari kerak bo'lgan maxsus harakatlar tizimidir. O'quv faoliyatini tashkil etuvchi harakatlar har qanday qonunlar asosida o'zlashtiriladi. Ta'lim psixologiyasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarning aksariyati mavjud ta'lim tizimi sharoitida bilish faoliyatining shakllanishi va ishlash qonuniyatlarini aniqlashga qaratilgan. Xususan, talabalar tomonidan turli xil ilmiy tushunchalarni o'zlashtirishdagi tipik kamchiliklarni ochib beradigan ko'plab eksperimental materiallar to'plangan. 70-yillarda. XX asr ta'lim psixologiyasida ular tobora boshqa yo'ldan foydalanishni boshladilar: maxsus tashkil etilgan mashg'ulotlar sharoitida

umuman bilim va bilish faoliyatini shakllantirish qonuniyatlarini o'rganish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'quv jarayonini boshqarish bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish kursini sezilarli darajada o'zgartiradi. Amalga oshirilgan tadqiqotlar o'qitishning eng maqbul usullarini topish va o'quvchilarning samarali aqliy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni aniqlash uchun muhimdir. Pedagogik psixologiya shuningdek, bilim, ko'nikma, ko'nikmalarni o'zlashtirish, shaxsning turli xususiyatlarini shakllantirishning talabalarning individual xususiyatlariga bog'liqligini o'rganadi. Mahalliy ta'lim psixologiyasida assotsiativ-refleks nazariyasi, aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish nazariyasi va boshqalar kabi ta'lim nazariyalari yaratilgan. 2. Tarbiya psixologiyasining predmeti - bu bolaning, bolalar jamoasining faoliyatini maqsadga muvofiq tashkil etish sharoitida shaxsni rivojlantirish. Tarbiya psixologiyasi axloq me'yorlari va tamoyillarini singdirish, dunyoqarashni, e'tiqodlarni shakllantirish jarayonlarini va boshqalarni o'rganadi. maktabdagi ta'lim va tarbiya faoliyati kontekstida. Ushbu sohadagi tadqiqotlar quyidagilarni o'rganishga qaratilgan: a. turli sharoitlarda tarbiyalangan talabalarning o'z-o'zini anglashidagi farqlar; b. bolalar va o'smirlar jamoalarining tarkibi va ularning shaxsni shakllantirishdagi o'rni; d. ruhiy mahrum etish shartlari va oqibatlari va boshqalar. 3. O'qituvchi psixologiyasining predmeti - bu kasbiy pedagogik faoliyatni shakllantirishning psixologik jihatlari, shuningdek, ushbu faoliyatning muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan yoki to'sqinlik qiladigan shaxsiyat xususiyatlari. Ta'lim psixologiyasining ushbu bo'limining eng muhim vazifalari: a. o'qituvchining ijodiy salohiyatini va pedagogik stereotiplarni bartaraf etish imkoniyatlarini aniqlash; b. o'qituvchining hissiy barqarorligini o'rganish; v. o'qituvchi va talaba va boshqalar qatori individual muloqot uslubining ijobiy xususiyatlarini aniqlash.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlar natijalari o'qitishning mazmuni va uslublarini loyihalashda, o'quv qo'llanmalarini yaratishda, diagnostika vositalarini ishlab chiqishda va aqliy rivojlanishni tuzatishda qo'llaniladi. 2. Ta'lim psixologiyasining maqsad va vazifalari Ta'lim psixologiyasida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularning nazariy va amaliy ahamiyati ushbu bilimlar sohasining ajratilishini va mavjudligini asoslaydi. Keling, ularning ayrimlarini ko'rib chiqamiz va muhokama qilamiz. 1. Ta'lim va taraqqiyot

o'rtasidagi bog'liqlik muammosi. Ta'lim psixologiyasining muhim muammolaridan biri bu ta'lim va aqliy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik muammosi. Ko'rib chiqilayotgan muammo - bu umumiy ilmiy muammo - odamdagi biologik va ijtimoiy munosabatlar o'rtasidagi munosabatlar muammosi yoki psixikaning genotipik va atrof-muhit holati va inson xulq-atvori muammosi sifatida . Inson psixologiyasi va xulq-atvorining genetik manbalari muammosi psixologik va ma'rifiy fanlarda eng muhimlardan biri hisoblanadi. Darhaqiqat, bolalarni, umuman, odamlarni o'qitish va tarbiyalash imkoniyatlari haqidagi savolga asosiy echim uning to'g'ri echimiga bog'liq. Ta'lim va tarbiya orqali genetik apparatga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilish deyarli mumkin emas va shuning uchun genetik jihatdan berilgan narsani qayta tarbiyalash mumkin emas. Boshqa tomondan, ta'lim va tarbiya o'z-o'zidan shaxsning aqliy rivojlanishi nuqtai nazaridan ulkan imkoniyatlarga ega, garchi ular genotipning o'ziga ta'sir qilmasa va organik jarayonlarga ta'sir qilmasa ham

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.G.Davletshin-“Zamonaviy maktab o`qituvchisi psixologiyasi”.Toshkaent-1998.
2. M.G.Davletshin, Sh.A.Do`atmuxammedova, S.M.To`ychiyeva, M.Mavlonov-“yosh davrlari va pedagogic psixologiya”.Toshkent-2004.
3. Library.tersu.uz.
4. <https://arxiv.uz>.